

به نام خدا

برنامه درسی عمل فکورانه

Deliberative Inquiry Curriculum

مؤلف :

دکتر جواد جهان

(مدرس دانشگاه فرهنگیان)

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

۱۴۰۱

سرشناسه : جهان، جواد، ۱۳۶۳-

عنوان و نام پدیدآور : برنامه درسی عمل فکورانه / مولف جواد جهان.
مشخصات نشر : ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری : [۲۰۱] ص.: جدول، مصور، نمودار.

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۱۴-۲

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

یادداشت : پشت جلد به انگلیسی: Javad Jahan. Deliberative inquiry curriculum

یادداشت : کتابنامه : ص.[۱۸۶]-۲۰۱.

موضوع : تدریس فکورانه

Reflective teaching

تدریس اثربخش

Effective teaching

رده بندی کنگره : LB۱۰۲۵/۳

رده بندی دیویی : ۳۷۱/۱۰۲

شماره کتابشناسی ملی : ۹۰۶۵۳۰۰

اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : برنامه درسی عمل فکورانه

مولف : دکتر جواد جهان

ناشر : ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)

صفحه آرایشی، تنظیم و طرح جلد : پروانه مهاجر

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۱

چاپ : مدیران

قیمت : ۱۴۳۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۱۴-۲

تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

بخش اول: مبانی نظری برنامه درسی عمل فکورانه / ۷

فصل اول: برنامه درسی چیست؟ ۸

برنامه درسی، مفاهیم، ابعاد و عناصر آن ۸

تعاریف تجویزی و توصیفی از برنامه درسی ۹

اهداف برنامه درسی ۱۵

محتوای برنامه درسی ۱۷

روش های تدریس ۱۹

ارزشیابی برنامه درسی ۲۰

فصل دوم: برنامه درسی معطوف به عمل فکورانه ۲۳

برنامه درسی معطوف به عمل فکورانه ۲۳

بررسی سیر تحولی برنامه درسی معطوف به عمل فکورانه ۲۹

مفاهیم برنامه درسی معطوف به عمل فکورانه ۳۰

عناصر برنامه درسی معطوف به عمل فکورانه ۳۱

اهداف در برنامه درسی فکورانه ۳۱

محتوای آموزشی در برنامه درسی فکورانه ۳۳

روش تدریس در برنامه درسی فکورانه ۳۳

عناصر برنامه درسی فکورانه ۳۶

معلمان ۳۷

دانش آموزان ۳۸

موضوع درسی ۳۸

زمینه و موقعیت ۳۸

برنامه ریزی درسی ۳۹

فصل سوم: مبانی تحولی و نظریات در حوزه برنامه درسی معطوف به عمل

فکورانه ۴۱

آشنایی با مبانی و مفاهیم نظریه پردازان فکورانگی در برنامه درسی ۴۱

جان دیویی ۴۱

ویلیام رید ۴۳

جوزف شواب ۴۵

واکر ۴۸

وست بری ۵۰

خاستگاه نظریه رید ۵۳

تأکیدات اصلی دیدگاه رید ۵۳

طبقه بندی رید از نظریه های برنامه درسی ۵۵

ریشه های اصلی دیدگاه فکورانه ۶۰

توانایی های یا قابلیت های اساسی ناظر بر عمل فکورانه ۶۹

تجربه عملی برگرفته از دیدگاه شوابی ۷۳

شواب و پژوهش معطوف به عمل فکورانه..... ۷۶

تاثیر رید بر دیدگاه فکورانه..... ۸۰

اهداف، فرایند و منطق برنامه درسی فکورانه..... ۸۵

مفاهیم و ابعاد تدریس فکورانه..... ۹۱

ویژگی های معلمان فکور..... ۹۸

فصل چهارم: پژوهش های انجام شده در حوزه برنامه درسی معطوف به

عمل فکورانه..... ۱۰۵

پیشینه پژوهش ها در حوزه عمل فکورانه در ایران و جهان..... ۱۰۶

بخش دوم: عناصر و مؤلفه های برنامه درسی عمل فکورانه / ۱۴۳

فصل پنجم: ابعاد و مؤلفه های برنامه درسی فکورانه در منابع و مستندات

علمی مکتوب..... ۱۴۴

فصل ششم: ابعاد و مؤلفه های برنامه درسی عمل فکورانه از دیدگاه

صاحب نظران..... ۱۵۳

ابعاد اصلی برنامه درسی عمل فکورانه از دیدگاه صاحب نظران حوزه برنامه درسی فکورانه... ۱۵۳

۱- تامل گرایی..... ۱۵۴

۲- تفکر گرایی..... ۱۵۷

۳- هنر و زیبا شناختی..... ۱۵۹

۴- ادراک و نگرش..... ۱۶۱

۵- حل مساله و مساله پردازی..... ۱۶۳

۶- تصمیم گیری..... ۱۶۵

۱۶۸.....:مهارت محوری و توسعه ی حرفه ای

فصل هفتم: مدل پیشنهادی برنامه درسی برای رشته آموزش ابتدایی..... ۱۷۱

مدل مطلوب برنامه درسی مبتنی بر عمل فکورانه برای رشته ی آموزش ابتدایی ۱۷۱

منطق برنامه درسی مبتنی بر عمل فکورانه در مدل پیشنهادی ۱۸۱

شایستگی های مورد انتظار در برنامه درسی مبتنی بر عمل فکورانه در مدل پیشنهادی

انتظار می رود دانشجو در پایان دوره بتواند ۱۸۲

منابع..... ۱۸۵

مبانی نظری

برنامه درسی عمل فکورانه

فصل اول

برنامه درسی چیست؟

برنامه درسی، مفاهیم، ابعاد و عناصر آن

برنامه ریزی درسی، به عنوان یک رشته ی آموزشی، در چند دهه ی اخیر مورد توجه قرار گرفته است، به طوری که در اکثر دانشکده های علوم تربیتی در دوره های کارشناسی ارشد و دکترای رشته ی تخصصی مستقل تدریس می شود (تایلر، ۱۹۹۵؛ ترجمه تقی پورظهير، ۱۳۸۸). اصطلاح برنامه درسی از نظر لغت شناسی، ریشه در واژه ی لاتین Currere دارد که به معنای میدان مسابقه یا میدانی برای دویدن است. بدین ترتیب مشخص می شود که اطلاق چنین لفظی به یک رشته ی تخصصی یا حوزه ای از حوزه های علمی متعلق به قلمرو تعلیم و تربیت، جنبه ی تمثیلی و استعاری دارد و توجه به وجه تشبیه میان میدان مسابقه و برنامه درسی، دو ویژگی منتسب به برنامه های درسی را روشن می سازد: نخست اینکه، برنامه های درسی همچون میدان مسابقه که آغاز و پایان مشخص و تعریف شده دارد مستلزم آغاز، پایان و مسیر کاملاً مشخص شده و از پیش تعیین شده ای است. دومین ویژگی قابل استنباط از واژه ی برنامه درسی -با عنایت به ریشه ی لغوی آن- عبارت از این است که، همچون موانعی که در مسیر مسابقه فراهم شده است و عبور از آنها

به طور فزاینده دشوارتر می شود، برنامه های درسی نیز به طوری پیش رونده ، دشوارتر می شوند (مهرمحمدی، ۱۳۸۹: ۱۱).

نخستین معنای برنامه ریزی درسی همان معنای برنامه درسی به عنوان یک سند مکتوب یا یک برنامه درسی است، دومین معنای برنامه ریزی درسی، نظام برنامه ریزی درسی یا مهندسی برنامه درسی است که شامل اجزاء سه گانه ی تولید یا تدوین، اجرا و ارزشیابی از برنامه است. سومین معنای برنامه ریزی درسی، قلمرو مطالعاتی است که همچون هر قلمرو علمی دیگر ، ابعاد، موضوعات، وسعت مفهومی خاص یا ساختار محتوایی دارد (مهرمحمدی، ۱۳۸۹).

در مورد تعریف برنامه درسی اتفاق نظر وجود ندارد اما به اعتقاد آیزنر «برنامه درسی عبارت است از یک سلسله وقایع آموزشی طراحی شده که به قصد تحقق نتایج آموزشی برای یک یا چند دانش آموز پیش بینی شده است» (آیزنر، ۱۹۹۴ ؛ به نقل از ملکی، ۱۳۹۰).

تعاریف تجویزی و توصیفی از برنامه درسی

به طور کلی ارائه تعریف جامع برای مفهوم برنامه درسی که مورد توافق همه صاحب نظران باشد کار دشواری است. با این حال تعاریف برنامه درسی را می توان در یک طبقه بندی دیگر، در دو گروه تجویزی و توصیفی طبقه بندی کرد (گلاتورن، بوسچه، وایتهد، ۲۰۱۹؛ به نقل از فتحی و اجارگاه و بازدار قمچی، ۱۴۰۰). تعاریف تجویزی برنامه درسی، آنچه که قرار است اتفاق بیفتد به ما ارائه می کنند و بیشتر به شکل یک طرح، یک برنامه هدفمند یا محصول یک نظر کارشناسانه که در طول یک دوره آموزشی یا تحصیلی باید انجام بگیرد، تدوین می شوند. اما برنامه درسی توصیفی گام را فراتر از اصطلاحات و برداشت های برنامه درسی تجویزی نهاده است و از شرایط کلاس های درس بحث می کند. یکی از واژه های مهم که برای تعریف برنامه درسی توصیفی مورد تاکید قرار گرفته است، تجربه

است. برنامه درسی مبتنی بر تجربه به شرایط برنامه درسی در میدان عمل توجه دارد (الیس، ۲۰۰۴: ۴؛ به نقل از فتحی واجارگاه و بازدار قمچی، ۱۴۰۰).

جدول ۱، تعاریف تجویزی برنامه درسی (گلاتورن، بوسچه، وایتهد، ۲۰۱۹؛ به نقل از فتحی واجارگاه و بازدار قمچی، ۱۴۰۰).

منبع	تعریف	تاریخ
جان دیویی	برنامه درسی عبارت است از یک نوع بازسازی مستمر که از تجارب دوران کودکی شروع و به سمت سازمان های تعریف شده (مدرسه) حرکت می کند تا زمینه های رشد فرد فراهم شود.	۱۹۰۲
رالف تایلر	برنامه درسی عبارت است از کلیه تجارب یادگیری که توسط مدرسه جهت رسیدن به اهداف آموزشی، برنامه ریزی و هدایت می شود.	۱۹۵۷
گروه آموزش ایندیانا	برنامه درسی به معنای تعامل برنامه ریزی شده دانش آموزان با مطالب، منابع، محتوای آموزشی، و فرایندهای ارزیابی جهت دستیابی به اهداف آموزشی است.	۲۰۱۰

جدول ۲، تعاریف توصیفی برنامه درسی (گلاتورن، بوسچه، وایتهد، ۲۰۱۹؛ به نقل از فتحی واجارگاه و بازدار قمچی، ۱۴۰۰).

منبع	تعریف	تاریخ
هالس گاسولد و داک کمپل	برنامه درسی عبارت است از تمام تجاربی که کودکان تحت راهنمایی معلمان کسب می کنند.	۱۹۳۵
دابلو. بی. راگان	برنامه درسی عبارت است از تمامی تجاربی که مدرسه مسئولیت آن را می پذیرد.	۱۹۶۰
ادوارد ابرت، کریستین ابرت و مایکل بنتلی	برنامه درسی تنها بخشی از برنامه ای است که به طور مستقیم بر دانش آموزان تاثیر می گذارد.	۲۰۱۳

- ❖ برنامه های درسی امروزه به عنوان قلب نظام های آموزشی محسوب می شوند که شامل کلیه فعالیت های یادگیری یادگیرنده، انواع تجربه های یادگیری، پیشنهادهایی در مورد راهبردهای یاددهی- یادگیری و شرایط اجرای برنامه و همچنین در برگیرنده دانش، مهارت و نگرش ارزشمند برای یادگیری در هر نظام آموزشی است (الکساندر، ۱۹۶۷، جنکینس^۱، ۲۰۰۹، مک کرنن^۲، ۲۰۰۷).
- ❖ برنامه درسی عبارت است از یک سلسله وقایع آموزشی طراحی شده که به قصد تحقق نتایج آموزشی برای یک یا چند برای یک یا چند دانش آموز پیش بینی شده است (لوی، ۱۹۸۳؛ به نقل از ملکی، ۱۳۸۱).
- ❖ برنامه درسی شامل همه ی تجربه های بچه هاست که مدرسه مسوولیت آن را پذیرفته است (آیزنر، ۱۹۹۱؛ به نقل از ملکی، ۱۳۸۱).
- ❖ برنامه درسی به محتوای رسمی و غیر رسمی، فرایند محتوا، آموزش های آشکار و پنهان اطلاق می گردد که به وسیله آنها فراگیر تحت هدایت مدرسه دانش لازم را به دست می آورد، مهارت ها را کسب می کند و گرایش ها، قدرشناسی ها، و ارزشها را در خود تغییر می دهد (ملکی، ۱۳۸۱: ۱۷).
- ❖ برنامه درسی به مجموعه فرصت های تربیتی نظام مند و طرح ریزی شده (از سطح ملی، منطقه ای و محلی تا مدرسه و کلاس درس با طیف مخاطبان گسترده و فراگیر تا بسیار محدود) و نتایج مترتب بر آن ها اطلاق می شود که متربیان برای کسب شایستگی های لازم جهت درک و اصلاح موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی در معرض آن ها قرار می گیرند تا با تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش مرتبه قابل قبولی از آمادگی برای تحقق حیات طیبه در همه ی ابعاد را به دست آورند. زیر نظام برنامه درسی شامل ابعاد چهارگانه طراحی، تدوین، اجرا و

1. Jenkins

2. McKernan

ارزشیابی است، که با توجه به عوامل موثر بر کیفیت در یک بافت منسجم و یک پارچه هم سو و هم آهنگ با غایت و اهداف نظام تربیت رسمی و عمومی سامان دهی می شود (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۷۲).

❖ اصطلاح برنامه درسی دارای دو بعد است که عبارت اند: «طرح برنامه درسی» و «برنامه ریزی درسی». در طرح برنامه درسی مشخص کردن اجزاء و عناصر برنامه درسی مطرح نظر است، اما در برنامه ریزی درسی، نحوه ی قرار گرفتن این عناصر در کنار هم مورد نظر است. طراحی برنامه درسی، به فرایند مشخص کردن عناصر برنامه درسی و گنجاندن آنها در برنامه اشاره می کند طراحی برنامه درسی نوعی سازماندهی است که اجازه می دهد به ایده های برنامه درسی جامه ی عمل پوشانده شود (طالبی و همکاران، ۱۳۹۲).

❖ برنامه ریزان قبل از اینکه به شیوه های اجرایی و عملی پردازند باید در مورد عناصر برنامه درسی تصمیم گیری کنند. با توجه به نوع نگرشی که تهیه برنامه درسی را حمایت می کند عناصر برنامه درسی و جهت گیری آنها را متفاوت می سازد. در طراحی برنامه درسی به تعیین عناصر برنامه درسی، رویکردها و نگرش ها درباره عناصر می پردازیم (ملکی، ۱۳۹۰).

❖ مجموعه فعالیت های منظمی که از تعیین هدف شروع می شود و با انتخاب روش ها و وسایل متناسب با هدف ادامه پیدا می کند و سپس به اجرا در می آید و ارزشیابی می شود، برنامه ریزی می گویند (ملکی، ۱۳۸۷؛ به نقل از ادیب منش، ۱۳۹۳: ۱۰۶).

❖ به عبارت دیگر برنامه ریزی درسی شامل سلسله فعالیت های است که از ارتباط میان عناصر اساسی برنامه ریزی درسی (اهداف، محتوا، روش و ارزشیابی) به

وجود می آید. این عناصر روابط متقابلی از فعالیت ها را بنا می کنند که مراحل

برنامه ریزی درسی را تشکیل می دهند (ادیب منش، ۱۳۹۳: ۱۰۶).

در فراگرد برنامه ریزی درسی، اولین تصمیماتی که باید اتخاذ شود مربوط است به: تعیین

هدف های برنامه، انتخاب محتوای مورد فراگیری و انتخاب راهبردهای یاددهی-یادگیری

(لوی، ۱۹۸۳؛ ترجمه ی مشایخ، ۱۳۸۶: ۳۱).

درباره عناصر برنامه درسی بین متخصصان این حوزه اتفاق نظر وجود ندارد. با این حال

برخی از صاحب نظران، عناصر برنامه درسی را شامل چهار عنصر می دانند که عبارتند از:

اهداف محتوا، فعالیت های یادگیری دانش آموزان و روش های ارزشیابی (ملکی، ۱۳۸۱:

۱۹). برخی دیگر به فهرست مذکور عناصر دیگری را افزوده اند که عبارتند از: منابع و

ابزار یادگیری، زمان، فضا، گروه بندی دانش آموزان و راهبردهای تدریس (محسن

پور، ۱۳۹۰: ۱۵).

عناصر برنامه درسی عبارت است از تبیینی که تایلر برای تدوین الگوی برنامه درسی،

پیشنهاد کرده است. این انتخاب به دلیل عمومیت داشتن عناصر چهارگانه از نظر همه نظریه

پردازان برنامه ریزی درسی، اعم از سنت گرایان و نومفهوم گرایان است. از دیدگاه تایلر

در طرح ریزی برنامه ی درسی برای هر مدرسه یا رشته ی درسی، اتخاذ تصمیم درباره ی

انواع عناصری که به طور موثری به عنوان رشته های اصلی تنظیم به کار برده می شوند

ضرورت دارد (تایلر، ۱۹۹۵؛ ترجمه ی تقی پورظهير، ۱۳۸۸: ۱۰۴). همچنین از نظر تایلر

تعداد عناصر تشکیل دهنده ی برنامه درسی را متفاوت دانسته اند. **عناصر مورد توافق**

اندیشمندان حوزه ی برنامه ریزی درسی شامل چهار مورد است:

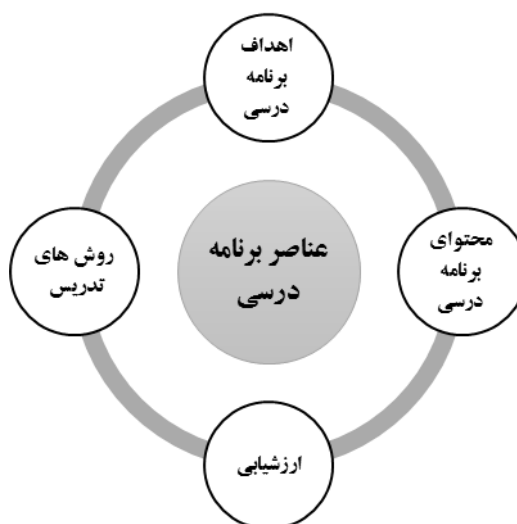
اهداف آموزشی، محتوا و سازماندهی، روش ها (راهبردهای یاددهی -یادگیری) و

ارزشیابی (ملکی، ۱۳۸۱: ۱۹).

جدول ۳ نظرات چند تن از صاحب نظران در مورد عناصر برنامه درسی

عناصر در برنامه درسی	نیازها	اهداف	محتوا	سازماندهی محتوا	فعالیت‌های یادگیری	روش‌های تدریس	مواد و منابع یادگیری	زمان	فرا	گروه یادگیری	ارزشیابی	ملاحظات
واکر	✓	✓	✓	✓								
تایلر	✓	✓	✓			✓					✓	
اثن	✓	✓	✓	✓	✓	✓					✓	
نایا	✓	✓	✓	✓	✓	✓					✓	
آیزنر	✓	✓	✓	✓	✓	✓					✓	
کلابین	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
اکر	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	

(نیکلس^۱، ۱۳۷۴؛ به نقل از طالبی و همکاران، ۱۳۹۲) مجموعه ی عناصر تشکیل دهنده برنامه درسی را به صورت زیر ترسیم کرده است:

شکل شماره ۱ عناصر تایلری برنامه درسی و روابط آنها. (نیکلس، ۱۳۷۴؛ به نقل از طالبی و همکاران، ۱۳۹۲).

اهداف برنامه درسی

هدف های آموزش و پرورش معیارهایی هستند برای انتخاب دروس، محتوای آنها، تنظیم روش های آموزش و تهیه آزمون و وسایل ارزشیابی (تایلر، ۱۹۹۵؛ ترجمه ی تقی پورظهير، ۱۳۸۸: ۱۲).

گزینش هدف، اولین مرحله در طراحی برنامه درسی محسوب می شود. برای طرح ریزی برنامه درسی خوب و کوشش در راه بهبود مستمر برنامه های مورد نظر، لازم است که قبل از هر چیز، هدف های مشخص در نظر داشته باشیم. به اعتقاد تایلر برای مطالعه برنامه درسی به طور منظم و صحیح، ابتدا باید مشخص نمود که هدف های مورد نظر کدامند (طالبی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۷). منابع تعیین هدف های آموزش و پرورش از دیدگاه تایلر شامل: یادگیرندگان، جامعه و محتوای آموزشی می باشد که از دو فیلتر روانشناسی تربیتی و فلسفه تعلیم و تربیت می گذرند (تایلر، ۱۹۹۵؛ ترجمه ی تقی پورظهير، ۱۳۸۸).

تایلر یاد آوری کرد که باید برنامه ریزان درسی هدف های کلی را براساس گردآوری اطلاعات از سه منبع: ماده ی درسی، یادگیرنده و جامعه تعیین کنند؛ سپس هدف ها از دو صافی فلسفه ی تربیتی و روانشناسی یادگیری بگذرانند بعد از گذراندن از این دو صافی هدفهای ویژه ی آموزشی به دست می آیند. (ملکی، ۱۳۸۱: ۸۴).

اگر قرار است برنامه های آموزشی طرح ریزی شوند و اگر باید کوشش هایی برای اصلاح و بهبود مستمر انجام گیرد، مشخص نمودن هدف های آموزش و پرورش بسیار ضرورت دارد. این آرمان ها و هدف های آموزش و پرورش معیارهایی هستند برای انتخاب دروس، محتوای آن ها، تنظیم روش های آموزش، و تهیه آزمون و وسایل ارزشیابی (تایلر، ۱۹۹۵؛ ترجمه تقی پورظهير، ۱۳۸۸: ۱۱).

یک برنامه‌ی درسی، به قصد ایجاد تغییرات در رفتار یادگیرنده اجرا می‌شود، این تغییرات همان هدف‌های برنامه درسی است (مشایخ، ۱۳۸۶: ۳۲).

غرض اصلی از بیان هدف‌ها عبارت است از تعیین انواع تغییرات در رفتار دانش‌آموزان که باید بر اساس آن‌ها فعالیت‌های تدریس به صورت مناسب برای رسیدن به هدف‌ها، یعنی ایجاد تغییرات در رفتار دانش‌آموزان طرح ریزی و تنظیم شوند و به مرحله اجرا در آیند (تایلر، ۱۹۹۵؛ ترجمه تقی پورظهير، ۱۳۸۸؛ ۵۹).

گزینش هدف، اولین مرحله در طراحی برنامه درسی محسوب می‌شود. برای طرح ریزی برنامه درسی خوب و کوشش در راه بهبود مستمر برنامه مورد نظر، لازم است که قبل از هر چیز، هدف‌های مشخص در نظر داشته باشیم. به اعتقاد تایلر برای مطالعه برنامه درسی به طور منظم و صحیح، ابتدا باید مشخص نمود که هدف‌های مورد نظر کدامند (طالبی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۷). به طور کلی، ماهیت و کارکردهای هدف‌های آموزش و پرورش به این صورت بیان شده است:

۱) هدف‌ها جهت‌گیری آموزش و پرورش را به صورتی مطلوب برای رشد و توسعه کودکان نشان می‌دهند.

۲) هدف‌ها مبنایی برای انتخاب تجارب یادگیری فراهم می‌آورند.

۳) هدف‌ها، شیوه‌های آموزش و چگونگی تعامل معلم و دانش‌آموز را مشخص می‌کنند.

۴) هدف‌ها ملاک و معیارهایی هستند برای ارزشیابی از فعالیت‌های آموزش و پرورش و بازده (تقی پورظهير، ۱۳۸۹: ۵۰).

در هر برنامه ریزی درسی ابتدا، انتظارات و خواسته‌هایی برای برنامه ریزان طرح می‌شود. این انتظارات وقتی به صورت واضح و با توجه به امکانات و محدودیت‌ها بیان شود هدف

های مورد نظر را تشکیل می دهد. هدف های تعیین شده به کلیه فعالیت ها و تصمیم گیری های بعدی جهت می دهد و بین اقدامات گوناگون هماهنگی به وجود می آورد (ادیب منش، ۱۳۹۳: ۱۰۶).

محتوای برنامه درسی

اصطلاح «محتوای برنامه درسی» نه تنها به قسمتها و قطعه های سازمان یافته ای که به گونه ای منظم یک رشته ی علمی را تشکیل می دهند اطلاق می شود، بلکه شامل وقایع و پدیده هایی که به نحوی با رشته های مختلف علمی ارتباط دارند نیز هست (لوی، ۱۹۸۳؛ ترجمه ی مشایخ، ۱۳۸۶: ۴۴).

محتوا عبارت است از مجموعه مفاهیم، اصول، مهارت ها، ارزش ها و گرایش هایی که از سوی برنامه ریزان و به قصد تحقق اهداف انتخاب و سازماندهی می شوند (ملکی، ۱۳۸۷؛ به نقل از ادیب منش، ۱۳۹۳: ۱۰۶).

توجه به محتوا و سازماندهی آن به عنوان یک عنصر مهم در مرحله طراحی برنامه درسی، همیشه مورد توجه صاحب نظران حوزه برنامه درسی بوده است. انتخاب محتوا به چستی برنامه درسی و آنچه باید آموخته شود، مربوط می شود. محتوا و سازماندهی آن پس از گزینش اهداف قرار می گیرد اگر چه با مشخص شدن اهداف برنامه درسی، انتخاب و سازماندهی محتوا تا حدود زیادی تسهیل می شود اما فرایند انتخاب محتوا و سازماندهی آن همواره از حساسیت و اهمیت ویژه ای برخوردار است، زیرا نخستین گام برای تحقق اهداف برنامه درسی، انتخاب محتوای مناسب و مطلوب می باشد (طالبی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۰-۷۱).

سیلور و همکارانش محتوا را در برگیرنده ی حقایق، مشاهدات، اطلاعات، دریافت ها، تشخیص ها، حساسیت ها، الگوها و راه حل های برگرفته از آنچه که ذهن انسان آن را درک کرده است و همچنین بناهای ذهنی که دستاوردهای تجربه شده را در درون دانش، ایده، مفاهیم، تعمیم ها، اصول، الگوها و راه حل های دوباره سازمان و نظم می دهند، دانسته اند (طالبی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۰).

انتخاب محتوا، مرحله ی اساسی فرایند برنامه ریزی است، معیارهایی که در انتخاب محتوا مورد استفاده قرار می گیرند عبارتند از:

- ✓ اهمیت
  - ✓ اعتبار
  - ✓ علاقه
  - ✓ سودمندی
  - ✓ قابلیت یادگیری
  - ✓ انعطاف پذیری
  - ✓ توجه به ساختار دانش
  - ✓ توجه کامل به حفظ و اشاعه ی میراث فرهنگی و نظام ارزشی
  - ✓ ایجاد و تقویت پایه ی علمی برای آموزش مداوم و خود راهبری
  - ✓ ارتباط با زندگی و تجربیات روزمره و مسایل روز
- ایجاد فرصت مناسب برای فعالیت ها و مهارت های یادگیری چندگانه (ملکی، ۱۳۸۱: ۱۱۷).

روش های تدریس

تجربه های یادگیری باید بنا به تجربه های قبلی فراگیر و موقعیتی که او به آن خواهد رسید، همچنین در پرتو آن چه مربیان درباره ی یادگیری و رشد انسانی می دانند انتخاب می شوند. تایلر در مرحله ی بعد سازماندهی تجربه ها را مورد بحث قرار می دهد. او می گوید تجارب یادگیری باید طوری تنظیم شوند که بالاترین تاثیر را روی یادگیرنده بگذارند. (ملکی، ۱۳۸۱: ۸۴). هر جا از انتقال برنامه درسی به فراگیران سخن به میان می آید، بی درنگ بحث روش تدریس نیز به دنبال آن خواهد آمد. هنگامی که از تدریس یا نحوه آموزش برنامه درسی صحبت می شود، منظور پیش بینی برخی از شرایط اجرای برنامه درسی توسط معلم است. بنابراین روش تدریس یکی از مراحل اصلی برنامه درسی است که مقوله ی مربوط به معلمان است (طالبی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۵).

در نظریه های آموزشی مرسوم، روش ها یا راهبرد تدریس به عنوان مساله ای مجزا از فرایند برنامه ریزی درسی تلقی می شود. بر این اساس از برنامه ریزان درسی انتظار می رود که به تهیه مواد آموزشی بپردازند و معلم نیز برای تدریس این مواد، روش تدریس مناسب خود را انتخاب نماید. انتخاب راهبردهای یاددهی-یادگیری مناسب، جزو فرایند برنامه ریزی درسی، محسوب می شود و اتخاذ تصمیم در این مورد باید قبل از تهیه و تولید مواد آموزشی انجام گیرد (لوی، ۱۹۸۳؛ ترجمه ی مشایخ، ۱۳۸۶: ۵۱). روش و استراتژی های تدریس، بخشی مهم از آموزش است که با حضور معلم رخ می دهد و هدف آن کمک و جهت دهی به فرایند یادگیری دانش آموزان است (ادیب منش، ۱۳۹۳: ۱۰۶). کلارک^۱ تدریس را فعالیتی می داند که جهت ایجاد تغییر در رفتار یادگیرنده طراحی و اجرا می گردد بنابراین روش تدریس، کوششی برای استفاده از همه نظریه های یادگیری است (طالبی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۶).

1. Clarck

معلمان در هر نظام آموزشی به عنوان مجریان اصلی برنامه های درسی شناخته می شوند، چه برنامه های درسی که به طور مستقیم توسط آنان طراحی و تدوین شود و چه برنامه های درسی با کمک یا بدون مشورت آنان، توسط برنامه ریزان درسی و متخصصان موضوعی طراحی و تدوین شود، باز آنان هستند که در ارتباط مستقیم با یادگیرندگان با برداشت و تفسیر یا باور خود به انتقال محتوا یا اجرای برنامه درسی تدارک دیده شده می پردازند. بنابراین، شناخت و دانش معلمان از تدریس یکی از عوامل بسیار اثرگذار بر عملکرد آنان در اجرای برنامه های درسی است. اغلب صاحب نظران فعال در حوزه تدریس، دانش مورد نیاز معلمان برای انجام تدریس را دو نوع دانسته اند. اگرچه این دو نوع دانش در بیان محققان و اندیشمندان مختلف با تعابیر متفاوتی معرفی شدند، اما می توان با در نظر داشتن نام هایی که فنسترماخر^۱ پس از مرور آنها به هریک اختصاص می دهد، آنها را در دو دسته دانش نظری یعنی دانش به دست آمده از نظریه که قابلیت تعمیم دارد و دانش عملی یا دانش به دست آمده از تأمل بر عمل که خاص و جزئی است، جای داد (فنستر ماخر، ۱۹۹۴).

ارزشیابی برنامه درسی

آخرین مرحله برنامه ریزی، تهیه طرح ارزشیابی از برنامه ها و آموزش است. به طور کلی، ارزشیابی عبارت از جمع آوری اطلاعات و استفاده از آنها برای تصمیم گیری است. این تصمیم گیری ممکن است درباره برنامه تربیتی به طور کلی، یا اصلاح و بهبود درسی، شناختن نیازهای یادگیرندگان به منظور برنامه ریزی آموزشی برای آنان، تشخیص شایستگی های یادگیرندگان به منظور گزینش، گروه بندی، یا آگاه ساختن آنان با میزان پیشرفت ها یا کمبودهای خودشان، یا درباره آیین نامه ها و مقررات مدرسه، میزان